

O nazwach pierwszych pięciu ksiąg Pisma Świętego

Pierwsze pięć ksiąg Pisma Świętego stanowi wśród ksiąg biblijnych zwartą i wyróżniającą się grupę. Jest to tzw. Pięcioksiąg albo inaczej Pięcioksiąg Mojżeszowy. Nazwa *pięcioksiąg* jest spolszczeniem greckiej nazwy *pentáteuchos* – ‘pięciotomowe’ (dzieło). *Pentateuchos* jest wyrazem złożonym, składa się z dwóch wyrazów – *pente* ‘pięć’ i *teuchos* ‘futurał, schowek na księgę’, później wskutek rozwoju znaczeniowego ‘księga’. Po raz pierwszy nazwy tej użyto w II w. n. e. Grecką nazwę zapożyczyli wkrótce autorzy łacińscy, latinizując ją na *Pentateuchus*.

W świadomości starożytnych Izraelitów późniejszy Pięcioksiąg, występujący wówczas jeszcze jako jedna, nie podzielona księga, zajmował od nadawniejszych czasów specjalne miejsce. W czasach Starego Testamentu nazywany był po hebrajsku najczęściej *Torah* (Neh. 8:2), tj. pouczenie, prawo, lub *Sefer hattorah* (2 Kron. 17:9), tj. Księga Prawa, wreszcie *Sefer Moseh* (2 Kron. 23:18), tj. Księga Mojżesza. Podobnie Septuaginta – grecki przekład Starego Testamentu, powstały na przełomie III i II w. p. n. e. i pisma Nowego Testamentu określają tę część Biblii słowami *nómos Moiseos* (Jan 1:17; Rzym. 3:21; Gal. 3:17), tj. Prawo Mojżeszowe. Rabinini nazywali to dzieło najczęściej *Torah* (S. Łach, *Księga Rodzaju*, Poznań 1962, s. 43).

W najbardziej znanych polskich przekładach Pisma Świętego wymienione nazwy hebrajskie przetłumaczono następująco: Księga Zakonu Pańskiego (2 Kron. 17:9 – Wujek, BGd, NP), Księga Prawa Pańskiego (tamże – BT), Prawo Mojżesza (2 Kron. 23:18 – Wujek), Zakon Mojżesza (tamże – BGd), Prawo Mojżeszowe (tamże – BT), Zakon Mojżeszowy (tamże – NP), Księgi Mojżeszowe (Neh. 13:1 – Wujek, BGd), Księga Mojżesza (tamże – BT), Księga Mojżeszowa (tamże – NP), Zakon (Neh. 8:2 – Wujek, BGd, NP), Prawo (tamże – BT). Podobne nazwy znajdujemy także w pismach Nowego Testamentu (por. Łuk. 2:23; Rzym. 3:20; Gal. 3:10).

Ciekawym zagadnieniem jest sprawa nazw poszczególnych ksiąg Pięcioksięgu. U starożytnych Izraelitów każda księga nosiła nazwę będącą jej początkowym wyrazem, a więc 1. *Barešit* – Na początku, 2. *Weéleš šemot* – Te są imiona (BGd), 3. *Wajjikra* – I wezwał (BGd), 4. *Bemidbar* lub *Wajedabber* – I mówił (Na pustyni) (BGd), 5. *Elleh haddebarim* – Te są słowa (BGd), czasem też *Mišnah hattorah* – Powtórzenie Prawa.

Autorzy przekładu Septuaginty nadali poszczególnym

księgom nazwy odpowiadające ich treści: *Genesis* – Powstanie, początek, *Exodos* – Wyjście, *Levitikon* – (Księga) Lewitów, *Arithmoi* – Liczby, *Deuteronomion* – Drugie Prawo.

Wulgata, łaciński przekład Pisma Świętego, dokonany w końcu IV w. przez św. Hieronima, przejęła te nazwy latinizując je tylko albo tłumacząc, stąd nazwy *Genesis*, *Exodus*, *Leviticum*, *Numeri*, *Deuteronomium*.

Sobór trydencki, obradujący w latach 1545-1565, określił pierwsze pięć ksiąg Pisma Świętego mianem *Quinque libri Moysis*, tzn. Pięć Ksiąg Mojżesza.

Jakie nazwy noszą omawiane księgi w polskich przekładach Pisma Świętego?

Okazuje się, że najtrwalej zapisały się w tradycji polskich przekładów nazwy 1 Księga Mojżeszowa, 2 Księga Mojżeszowa, 3 Księga Mojżeszowa, 4 Księga Mojżeszowa, 5 Księga Mojżeszowa. Ten rodzaj nazwy znajdujemy już w najstarszym znanym nam przekładzie, mianowicie w staropolskiej Biblii królowej Zofii z 1455 r.: *Pirwe Księgi Mojżeszowy, Czwarte Księgi Mojżeszowy*. Kontynuowany jest on w przekładach XVI i XVII w., od Biblii Leopoldy (1561) poczynając poprzez Biblię Brzeską (1563), Biblię Budnego (1574), Biblię Wujka (1599), a na znakomitej Biblii Gdańskiej (1632) kończąc. Znajdujemy je także w nowym przekładzie (N-P) Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego (1975). Nazwy 1, 2, 3, 4, 5, Księga Mojżeszowa powszechne są też w przekładach niemieckich.

Obok tych nazw występują obocznie wymienione wyżej nazwy łacińskie *Genesis*, *Exodus*, *Leviticum*, *Numeri*, *Deuteronomium*, także w Nowym Przekładzie BiZTB. Nawiązują one oczywiście do starych tradycji Septuaginty i Wulgaty, a także do takichże nazw w przekładach innojęzycznych, np. angielskich, francuskich, włoskich.

Jeden z najnowszych natomiast polskich przekładów katolickich, tzw. Biblia Tysiąclecia z 1966 r. wprowadza dla każdej kolejnej księgi Pięcioksięgu osobną nazwę polską: *Księga Rodzaju*, *Księga Wyjścia*, *Księga Kapłańska*, *Księga Liczb*, *Księga Powtórzonego Prawa*. Są one oczywiście refleksem greckich nazw Septuaginty i łacińskich Wulgaty.

Jeśli uwzględnimy nazwy innych ksiąg biblijnych, takie jak na przykład 1 i 2 Księga Samuela, Księga Izajasza,

Księga Jeremiasza, Ezechiela, Daniela, Joela itd. , to okaże się, że nazwy ksiąg biblijnych, utworzone od imion autorów, mają w Starym Testamencie starą i dobrą tradycję. Tego rodzaju nazwy tworzą w Biblii – jak widać – zwarty i czytelny system. Ten wzgląd przemawia silnie za nazwami *1, 2, 3, 4, 5 Księga Mojżeszowa*. Okazuje się, że nazwy te są nadrzędne wobec nazw *Księga Rodzaju, Księga Wyjścia* itd. – 1 Księga Mojżeszowa zawiera Księgę Rodzaju, 2 Księga Mojżeszowa

zawiera Księgę Wyjścia itd. Są to więc nazwy godne ze wszelkich miar kontynuacji, zarówno w przekładach Pisma Świętego na język polski, jak i w cytowaniu lokalizacji poszczególnych ksiąg Pięcioksięgu.

Zajda Aleksander
R-
„Straż”